
CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anul XV. Nr. 140-141

Iulie - August 1986

Noi Tracii

00187 - Roma, Foro Traiano 1/A

Tel. (06) 679.77.85

O STRĂVECHE FORTIFICAȚIE ÎN MUNȚII ȚARCULUI

de HRISTACHE TATU-HAȚEG

Uimește, într-adevăr, imensul travaliu întreprins de strămoșii noștri pentru apărarea libertății și pământului lor. Fortificații la Tapae care nu-și găsesc comparativ în Europa, vastul ansamblu de la Ponorici care le depășește cu mult pe acestea ca mărime și mai ales în ce privește tehnica folosită în elaborarea lor, fără a mai vorbi despre cetățile înălțate pe întreg teritoriul care le-a fost propriu dintru început.

Și este uluitoare și de neîntâlnit măiestria folosită în alegerea punctelor strategico-tactice pentru amplasarea lor, dovedind pregnant înaltul grad de dezvoltare statală la care se situaseră Dacia în secolul I e.n., explicându-se astfel rivalitatea cu Imperiul Roman.

Au întărit și fortificat chiar căi pe înaltele culmi ale munților peste care ar fi fost posibilă o pătrundere inamică.

O asemenea fortificație a fost făurită în complexul de culmi din Munții Țarcului, pe Vârful Pietrei, înălțat între lacurile montane Bistra și Netiș, având altitudinea de 2.192 m., în pășunea de munte a satului Clopotiva din comuna Râu de Mori. Munții își trag denumirea de la aceasta, cuvântul *thark* semnificând în vechea tracă și «îngrăditură întărită pentru apărare, fortificație».

Constă din valuri de apărare construite cu piatră provenită din grohotiși, terenul stâncos nepermițând lucrări prin săpătură, cu lățimea de bază între 3 și 4 m. și înălțimea de 1-2 m.

Organizarea acestei apărări a fost prevăzută să controleze și să interzică o străveche cale de plai, care venea peste culmile munților de către Orșova, se unea în valea Râului Șes cu alta, foarte importantă, ce urca de la Poiana Mărului, după care obligatoriu trecea peste Vârful Pietrei, îndreptându-se apoi, prin Scărișoara și Muntele Groșanu, spre Sarmizegetusa și Clopotiva în Țara Hațegului.

La sud și nord de cota 2.192, culmea pe care derulează calea rămâne accesibilă pe o lățime de 30 m. pantele prăpăstioase și încărcate cu grohotiși alunecător excluzând orice posibilitate de trecere peste ele.

În acest punct cheie a fost organizat și făurit Țarcul propriu zis. Lucrările din care este constituit încep de la 300 m. sud de cota 2.192, unde apare primul val de piatră, dispus în semicerc, transversal pe calea de acces, în lungime de 30 m., cât lățimea culmii, cu deschidere spre sud, de unde era așteptat agresorul.

Iar la 300 m. nord de cota 2.192 se află Țarcul propriu zis, constând din două formațiuni patruletate neregulate, cu latura de 20 m., care se succed pe calea ce trece exclusiv peste ele.

În centrul lor se află un fel de încăpere cu laturile de 8 x 6 m., din îngrăditură tot cu val din piatră, prevăzută, posibil, pentru comandament.

Din cele două formațiuni apar prelungite valuri de apărare pe latura de est, dar în special pe latura de vest, unde sunt dispuse trei valuri succesive, de asemenea în semicerc, primul având 48 m., al doilea 35 m. și al treilea 22 m., în raport cu înălțimea culmei de apărare.

La 50 m. înapoia Țarcului, culmea, îngustându-se din nou sub 30 m., a fost barată cu un alt val pe toată lățimea.

La alți 50 m. apare ultimul val al fortificației din acest punct, lung de 60 m., tot cât lățimea culmei. Înălțimea acestui val depășește 2 m., înapoia lui fiind posibile și amenajări de adăposturi din lemn. Aici apare și urma gropii unui fost bordei.

Țarcul de pe Vârful Pietrei, astfel organizat, se desfășoară pe o distanță de 800 m.

Menționăm că la 15 m. nord de cota 2.192 se află o mică movilă construită cu piatră mărunță adusă în acest scop, cu înălțimea de 1 m. și diametrul de 8 m., care poate fi un mormânt.

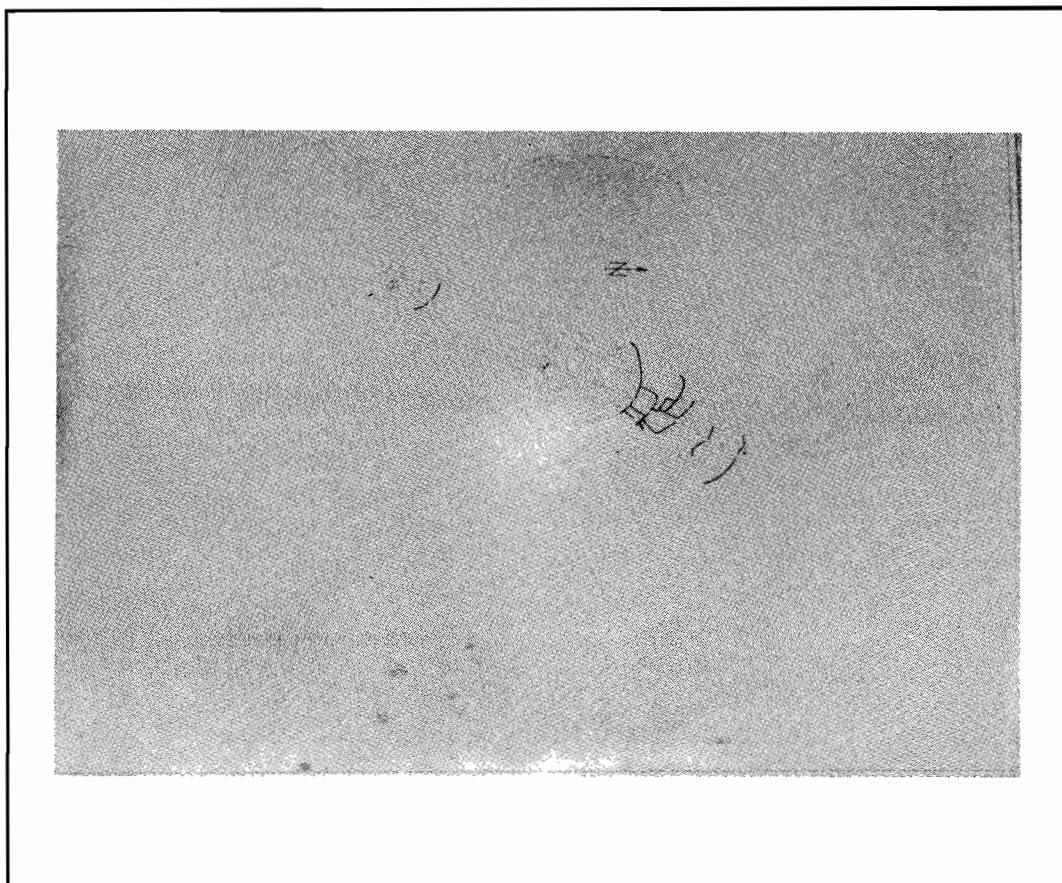
Iar jos, în locul de origine al văii Netișului, se află un izvor, lângă care există și un jghiab săpat în stâncă prin dăltuire.

Dar fortificația din Munții Țarcului nu se limitează la atât.

Până în dreptul lacului Bistrei, pe distanță de un km., mai apar două piscuri pe aceeași culme de trecere a drumului, întărite cu valuri de piatră. Ultimul, situat în dreptul lacului Bistrei, a fost întărit cu mai multe valuri de apărare, foarte puternice, pe distanță de 150 m.

De la acest pisc coboară o cale pe valea râului Bistrei la Bucova și alta paralelă pe culmea de est de râu, în flancul stâng al fortificației de la Tapae.

La circa o oră de mers spre Scărișoara, lângă un izvor, există un bloc nu prea mare de piatră pe care se află o inscripție. Într-o firidă, cu latura de 15

Fortificația de pe Vârful Pietrei din Munții Țarcului

cm., adâncită 2 cm. în stâncă, apar gravate literele I și K grecești.

În acest loc, calea a fost oprită printr-un val de apărare, efectuat prin săpătură, dar, se pare că în pădurea de ienupăr ar exista o fortificație similară celei din Vârful Pietrei, pentru că în apropiere de izvor apare prelungit din pădure un unghi de îngrăditură cu val din piatră, identic celor cu care a fost făurit țarul. Pădurea fiind de nepătruns, nu s-a putut efectua o cercetare.

Amplasarea în acest punct a acestei ultime întărituri relevă că a fost prevăzută să interzică într-o ultimă fază pătrunderea spre Sarmizegetusa și Clopotiva.

Fortificația a fost organizată pentru lupta apropiată, făcând dovada caracterului antic al ei. De altfel însăși denumirea ar indica aceasta.

Nu am descoperit materiale cu care să se poată proba originea ei. Dar, logic, având în vedere că interzicea o cale de pătrundere adiacentă prin pasul Tapae și că a putut avea rolul de a asigura flancul stâng al fortificațiilor de acolo, înclinăm s-o considerăm operă dacică, mărimea și sistemul ingenios de amplasare întărind această ipoteză.

Limba dacă în altă viziune

LIMBA ROMÂNĂ - MAMĂ A LATINEI Ipoteză în subsidiar

de AUREL STOICANU

În această ipoteză de lucru, Traco-Geții ar fi nu numai localnici, ci și identici cu Pelasgii. Au fost dintotdeauna aici, poate din mezolitic. O ramură pelasgă, Tracii, s-a constituit ca popor aparte prin anii 2.000 î.e.n., din ei diferențiindu-se, prin secolul IX, Geto-Dacii. Ca autohtoni, ca și Pelasgii, Traco-Daco-Geții au asimilat pe Indoeuropenii veniți peste ei, în proporție diferită, potrivit cu durata conviețuirii și cu nuanțele de înrudire, să zicem, pur orientativ, cel puțin 10% substrat dat limbii Aheilor (ceea ce ar explica faptul remarcat de Russu și P. Kretschmer că «româna se acordă cu greaca în câteva puncte foarte importante»), 60-70% substrat Italicilor, diferența de coabitație fiind, la unele tranșe, mai mare de un mileniu, mai ales dacă socotim și înrăurirea exercitată asupra lor chiar în Italia de Preindoeuropenii de acolo: Etrusci, Siculi (dacă erau preindoeuropeni), Sicani, Liguri sau chiar Tracii indoeuropeni, stabiliți acolo din vechime și amestecați cu indigenii.

În această ipoteză de lucru, limba Dacilor, ca pelasgă, ar fi mama limbii latine, oricât de incredibil ne-ar pare, deoarece Niebuhr și alți savanți ne asigură că lucrul nu este exclus, întrucât «pelasga e mama latinei și a greacăi».

Sunt proporțiile sugerate mai sus arbitrare? Desigur. Să le luăm însă ca orientare, ca exemple ipotetice. Principalul este să nu ne sperie aserțiunea, ipoteza că traco-daco-româna e, prin pelasgă, mama latinei. Rog însă pe cei contrariați să reflecteze încă o dată asupra mobilului lucrării și asupra argumentației fundamentale, cumpănind totul cu sinceritate, detașare și receptivitate binevoitoare.

CINE AU FOST PELASGII ?

Substratul pelasgic este un aspect fundamental al problemei indoeuropeismului, ca popoare și limbi. Era oare populația de prin părțile noastre, și limba ei, preindoeuropeană, pelasgă? (O protoindoeuropeană se vorbea, după diferite păreri, pe la 3.000 î.e.n.). Păreri variate au exprimat E. Meyer, K.J. Beloch, G. Busolt, L. Pareti, F. Lochner, G. Neumann, B.P. Hasdeu, Gh. Mușu. După ultimul, pelasga nu e indoeuropeană.

După Maria Gimbutas, pelasga e protoindoeuropeană. Cultura numită *kurgan* a fost creată de populații care s-au întins din nordul Mării Negre, în mileniiile V-III î.e.n., spre vest până la Tisa, spre sud, către Iran etc., ultimele faze fiind indoeuropene.

După unii autori, îndeosebi după antropologi, Pelasgii sunt o ramură a rasei mediterane. (G. Sergi ș.a., deci *homo mediterraneus*, negricios și mic de statură).

Fligier spune că sunt Iliri, deci, cel puțin în păturile conducătoare, de rasă nordică, *homo europaeus*).

După Penka, ei sunt Traci, deci tot nord-europeni.

După mulți alți autori, ei sunt preindoeuropeni care s-au răspândit în Grecia - înaintea sosirii Elenilor -, în Asia Mică, în insulele grecești, Sicilia, Italia Meridională, Etruria, și puțin probabil și în Spania, Galia, regiunile baltice etc. (poate doar o ramură înrudită a lor), ca preindoeuropeni ori ca fază etnic-culturală, după cum limba latină populară ar fi fost - după Schurhard - doar o «stare de limbi», iar indoeuropeana doar «un sistem de fenomene lingvistice» - cum crede Gonzague de Reymond, «un sistem de corespondențe lingvistice» - cum crede A. Meillet, ori o «stare de indiferențiere - *fleissender Zustand*» - cum zice Krahe, sau ca aparținând resei mediteraneene, ca și Iberii, Etruscii, Egiptenii, Sumerienii, Hitiții, Dravidienii.

«Întrucât cultura lor este, fără îndoială, înrăuită de elemente trace, e probabil că populația originară aparținea mai ales rasei mediteraneene, dar peste ea s-au suprapus cuceritori nord europeni - Traci sau Iliri - deja în perioada pelasgică», a scris Max Ebert în *Reallexikon der Vorgeschichte* (Berlin 1927).

Un alt savant spunea că pelasga avea două dialecte: latin sau prisc-latin, numai în Lațiu, și arimic sau prisc-roman în rest, prisc însemnând vechi.

Cu autoritatea-i recunoscută, Niebuhr afirmă că pelasga era «mama limbilor latină și greacă». Tot prin pelasgă s-ar explica, zic eu, afirmația lui Plutarh, de fapt a lui Platon, relatată de Plutarh în *Viața lui Marcellus, VIII*, că «limba elină era amestecată mult înainte de Romulus cu cea a Latinilor».

După Van Windekens, Vl. Georgiev ș.a., pelasga e o limbă preelenică, vorbită în spațiul egeean, care a servit ca substrat limbii grecești, lăsându-i numeroase urme în toponimie și onomastica mitologică. Există corespondențe între ea și limbile preceltice și preitalice.

După P. Kretschmer, în neolitic din trunchiul comun, cu o singură limbă, protoindogermanică, s-au desprins două grupuri: a ceramicii *cordée* și al ceramicii *rubanate*. Primul s-a răspândit în Germania Centrală, dând naștere veritabilei indogermane. Al doilea, născut în Cehoslovacia, s-a răspândit în țările dunărene și a dat naștere limbii reto-tirenienă, mamă a reticiei, etruscăi, tirenienii și pelasgăi (limbi neindoeuropene).

Dionis din Halicarnas scrie că o parte din Traci au poposit în Italia înainte de venirea Etruscilor și s-au amestecat cu aborigenii. Probabil că au fost primii locuitori ai Lațului.

După P.P. Panaitescu, «cultura neoliticului din România e creația Pelasgilor noștri».

Din citatele teorii rezultă că prin părțile noastre era posibil să existe o indoeuropeană, o pelasgă, purtătorii ei creind neoliticul românesc. La veni-

rea Tracilor (dacă ei n-ar fi fost ai locului), Pelasgii au fost supuși, dar au format, ca învinși, substratul învingătorilor. Lucrurile se vor fi petrecut potrivit teoriei lui A. Meillet: «Populația instalată înaintea Indoeuropenilor pe teritoriile cucerite de ei n-a fost eliminată, și, în timpul schimbării limbajului, dificultatea de a utiliza, cu toate nuanțele sale, noua limbă, a lăsat să subziste vechi moduri de expresie, tinzând să rețină din idiomurile noi numai termenii cei mai conformi cu regulile curente ale limbii, adaptându-le și sintetizându-le prin eliminarea particularităților. Astfel, gotica e o germanică sintetizată, după cum, în cadrul limbilor semitice, araba e o semitică sintetizată» (cf. Bosch-Gimpera, *Les Indoeuropéens. Problèmes archéologiques* Paris 1961, p. 53). «Nu există rupturi bruște», susține el, ca și E. Benveniste și mulți alții.

După Arition Vrăciu, pelasgica a fost limba vorbită de părinții Tracilor, aflați «în sudul Balcanilor în epoca bronzului, iar limba tracă, pe care o cunoaștem din epoca istorică, reprezintă traca din nord, atestată numai în epoca fierului». Separarea de alte dialecte indoeuropene s-a făcut în mileniul III î.e.n.

El accentuează prezența indoeuropeană în vestul Asiei Mici, în Egee, Tracia și Dacia (Luvienii în Asia Mică, în mil. IV-III). Procesul de diferențiere a dialectelor indoeuropene ar proveni din mezolitic. Menționează și părerea că indoeuropeana comună datează de la apariția omului contemporan (26.000 ani). După separarea hitito-luvianeii, în indoeuropeană a continuat diferențierea dialectală și formarea de noi arii. Pelasgica era înrudită mai strâns pe de o parte cu traca, pe de alta cu hitito-luviana. După Vl. Georgiev, ea ocupă o poziție intermediară între albaneză și armeană. Clasificând limbile indoeuropene din această zonă, va trebui să arătăm că greaca intră în grupul central, iar pelasgica, luviana, hitita în grupul meridional. Există însă suficiente date pentru a demonstra - zice A. Vrăciu - persistența unui *contact* mai strâns între hitită și minoică. Relațiile genetice strânse au caracterizat traca, pelasgica și termila. Termila, asemănătoare cu traca, e urmașa limbii pelasgice și s-a conservat în lyciană, îndeaproape înrudită cu hitita (probabil o fază mai târzie din evoluția luvianeii). Inițial Termilii locuiau în Creta, de unde au migrat apoi în Lycia. Termila constituie de fapt un dialect pelasgic grefat pe un substrat luviano-lycian. Că termila este, la fel ca traca, un dialect pelasgic, vorbit în Creta, o dovedesc particularitățile ei fonetice (cf. Vl. Georgiev). Se poate presupune că pelasgica a fost limba vorbită de părinții Tracilor aflați în sudul Balcanilor în epoca bronzului, iar limba tracă, pe care o cunoaștem din epoca istorică, reprezintă traca din nord, atestată numai în epoca fierului. Între pelasgică și tracă există deci diferențe cronologice și dialectale. Separarea de alte dialecte indoeuropene nu s-a putut produce mai târziu de mileniul III. Tot așa tohariana a avut relații cu traca, frigiana, ilira, daco-getica.

Arată apoi că azi «nu putem spune cu precizie nici care a fost numărul limbilor aflate în spațiul carpato-dunărean, balcanic și microasiatic înainte de expansiunea Romanilor, nici ce înrudiri aveau» (*Limba Daco-Geților*, Timișoara 1980, p. 96). Mai relevă că, de regulă, formarea diferitelor grupuri

de limbi în cadrul unei familii a avut loc în răstimp de secole și chiar de mife-nii. Astfel, separarea hititei din comuniunea lingvistică indoeuropeană s-a petrecut cu vreo 2.500 de ani î.e.n. În schimb, formarea grupurilor baltice, slave și germanice s-a produs între anii 2.000 și 1.000. În intervalul de 1.500 de ani (2.500 - 1.000), are loc, de exemplu, separarea grupurilor indo-iranian, grec, italic, celtic etc. (După Trager și Smith, pe la 3.000 exista o unitate primitivă indo-hitită. La 2.500 s-a bifurcat în hitită și indoeuropeana propriu zisă. La 2.300 s-a mai separat armeană, apoi, la 2.200, indo-iraniana, la 2.000 greacă, apoi tohara, între 1.800 - 1.500 grupul italic și celtic, între 800 - 500 se desparte germanica de balto-slavă, la anul zero se diferențiază balta și slava). În privința înrudirilor, A. Vraciu mai spune că «cele mai multe trăsături ale foneticii istorice unesc dacă mai întâi cu traca, pelasgica, albaneza, balto-slava, indo-iraniana, iar apoi cu tohariana, armeană, hitita, în sfârșit cu ilira, vechea macedoneană, celtica și germanica» (*Op. cit.*, p. 86).

După *Enciclopedia britanică*, «e posibil ca *Pelasgii* să nu fi fost decât *Vlahi* sau păstori valahi, care, în timpurile antice, ca și în cele moderne, aveau obiceiul de a transhuma în număr mare spre Grecia. Numele n-ar fi decât *Velak-ski*. Dacă-i așa, s-ar explica răspândirea lor în diferite regiuni din Tracia și din nord, iar dacă obiceiurile lor ar fi fost în zorii istoriei tot cele de mai târziu, s-ar explica faptul că sunt o veche și integrantă parte a tradiției și a vieții grecești». Cred că această considerație este extrem de interesantă pentru problema noastră și ar trebui să i se dea toată atenția cuvenită, coroborându-se și cu ceea ce se știe despre păstoritul la Români și Aromâni, de-a lungul veacurilor.

Astfel, iată, de pildă, expansiunea poporului român în evul mediu, argumentată de Ovid Densusianu prin păstori, în transhumanța lor până în Moravia și Peloponez (v și F. Lenormant, *Les pâtres valaques de la Grèce*, Paris 1865). Iată mulți alți autori studiind păstoritul și transhumanța de-a lungul secolelor: Emil Petrovici, N. Dunăre, I.A. Candrea, Th. Capidan, J. Dediger, M. Gavazzi, A. Haberlandt, Tr. Herseni, E.E. Evans, C. Irimie, T. Morariu, G. Weigand, R. Vuia, Silviu Dragomir, G. Giulea, ca să nu mai vorbim de înaintași de talia unui Ernest Granger, I. Simionescu, S. Mehedinți, N. Iorga, Em. de Martonne etc. Valeriu Șotropa arată că «păstorii români sunt menționați de izvoarele medievale pe o vastă arie geografică, depășind cu mult marginile Daciei Traiane. Îi întâlnim din Pind în Carpați și din Panonia până în Haemus» (*Viața Românilor în evul mediu*, Timișoara 1944, p. 82). Citează și pe Nicetas Chomates. Același autor arată și direcțiile în care se produceau mișcările de transhumanță ale păstorilor români, pendularea lor periodică: păstorii din Carpații Meridionali și Răsăriteni iernau în «luncă», în «bălțile Dunării», ale afluenților ei și în câmpiile dimprejurul lor, Buceag, Bărăgan, Burnas; cei din Carpații Apuseni și Nordici iernau în Valea Tisei și a Dunării de mijloc, în pustă; cei din Munții Pindului iernau lângă Marea Egee, în Tesalia ori spre Marea Adriatică, de lângă Arta, sau pe țărmurile Epirului; cei din Alpii Dinarici, pe coastele Dalmației ș.a.m.d. (*Ibidem*, p. 89). În munți se păstrează formele de viață cele mai arhaice,

subliniază autorul.

Transhumanța se continuă la noi în neolitic. Uneori se întâmplă ca păstorii transhumați să nu se mai întoarcă la vechea vatră. P.P. Panaitescu subliniază că la noi păstoritul transhumant a fost totdeauna legat de un centru stabil, spre deosebire păstoritul itinerant al popoarelor nomade. N. Dunăre constată existența sporadică a păstoritului seminomad sau nomad, până astăzi, în sudul Dunării: La nord nu există decât pendularea periodică, după schimbarea anotimpurilor. Același cercetător arată că o transhumanță redusă - ducerea vitelor la munte, estivajul - e atestată în tot sud-estul, de patru milenii. Transhumanța veritabilă se aplica îndeosebi oilor; era practică în epoca feudală, și chiar prefeudală, de toate popoarele din sud-est, inclusiv Aromânii, înainte de a adopta forma seminomadă. Transhumanța în mare n-a fost practică de anumite popoare din sud-est: Greci, Bulgari, Sârbi, Croați, Meglenoromâni și Istroromâni. Păștorii ardeleni din marginenime transhumați până la Dunăre, Marea Neagră, chiar Adrianopol, cu apogeul în sec. XVIII-XIX. Condițiile vieții moderne restrâng transhumanța. Deosebiți de Istroromâni, Meglenoromâni, Dacoromâni, Sârbi, Greci etc., erau Aromânii din Albania și Grecia, care practica transhumanța seminomadă. Saracacenii din Grecia și căracăcenii din Bulgaria practică transhumanța seminomadă sau chiar nomadă: 11 luni sunt plecați, 6 luni la vânat și 5 luni la iernat lângă mare. Examentul zonelor pastorale de contact, unde se întâlneau dintotdeauna grupuri umane din tot sud-estul european, scoate în evidență «le rôle actif d'agents culturels joué surtout par les pâtres d'origine thraco-daco-roumaine qui tout au long de l'histoire, ont exercé une présence significative dans l'ensemble de l'aire géographique et ethniques représentée par le Sud-Est de l'Europe» (*Typologie pastorale traditionnelle sud-est européenne*, Beograd 1976, p. 210).

Păștorit nomad până în zilele noastre cercetează, la anumite ramuri de Aromâni, Th. Capidan (*Românii nomazi*, Cluj 1926).

N. Constantinescu-Mircești critică exagerările lui Ovid Densușianu, care «reduce unele aspecte ale problemei pastorale la o sinteză unică, incluzând Carpații, Balcanii și Alpii într-o vastă arie în care se produc contacte, influențe reciproce și unde există o identitate desăvârșită de viață a tuturor păstorilor ce se mișcă în această arie, și ajunge la concluzia greșită a predominanței acestui tip de păstorit în viața poporului român, în evul mediu» (v. *Păștoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele VIII-XX*, București 1976, p. 6).

Exceptând caracterul predominant pastoral (nu agrar) al vieții Românilor, restul argumentației lui Ovid Densușianu (*Păștoritul la popoarele românești*, București 1913) mi se pare însă convingător. Iată cum vede el lucrurile: «O continuitate datorită mișcărilor păstorești se arată la fiecare pas pe toată linia munților din Carpați și Balcani, până în Pirinei», prezintă și în Apenini și Alpi. Faptul a fost posibil, întrucât «munții nu sunt numai un zid de izolare înlăuntru unei țări sau între mai multe țări. Păștoritul ne arată că munții pot fi și o condițiune favorabilă pentru statornicirea de legături între regiuni

depărtate. Trecerea păstorilor din munte în munte contribuie la asemenea apropieri și, când ele se întâmplă pe teritorii întinse, ajungem să constatăm o continuitate ce merge așa de departe că ne surprinde» (p. 16). Că munții nu au împiedicat comunicarea nici în alte cazuri, o subliniază și Gustav Weigand. Iar Sextil Pușcariu scrie: «în epoca de formare a limbii noastre, o populație relativ rară, locuind un teritoriu întins, își putea transmite, de la distanțe mari și pe drumuri primitive, inovațiile de limbă. Așa s-a întâmplat pe teritoriul romanic». El își întemeiază teza pe particularitățile lingvistice comune, îndeosebi pre-punerea unui a, l intervocalic devenit r, prin rotacism. Astfel, caracteristica dialectului aromân de prepunere a unui a la cuvintele începătoare cu r (arâu, armân) e fenomen întâlnit și în unele graiuri retoromane, în sasareză, în campidaneză, în gasconă, în forme ca: aram-ramun, arrana-ranam etc. Și la Spanioli, Portughezi, Italieni (uneori) și în bască.

Ca și în limba română, l intervocalic s-a schimbat în r în unele regiuni retoromane din centru, în câteva dialecte italiene septentrionale și în cel din Campobasso, într-o parte din valdeză, în dialecte franceze din Dauphiné și în catalana din Alghero (ex. firo-filum, skara-scalam). În albaneză, l s-a transformat în l (fil-filum).

Rotacizarea lui n, păstrată azi numai la Moți și Istrieni, pe vremuri mai întinsă, e fenomen întâlnit și în Apus, în special în unele localități valdeze, în Dauphiné (Briançonnais, Oisans), în graiul italian din Perinaldo, provincia di Porto Maurizio, în Liguria, *lura, veri*. La această zonă lingvistică vine să se alăture albaneza cu dialectul tosc, care cunoaște și rotacismul.

Bascii, zice O. Densușianu, se înrudesce cu populațiile caucaziene. Putem presupune că, în timpuri străvechi, strămoșii Bascilor plecând, ca păstori, din Orientul Europei, au ajuns în migrațiile lor până în Pirinei și au adus pe a înainte de r. În cazul acesta tot prin ciobanii autohtoni care au cutrierat prin Orient și în centrul Europei s-a putut introduce un fenomen ca acesta în graiul păstorilor romani din regiunea balcanică, retică și italică. În Sardinia poate din Iberia.

Tot O. Densușianu subliniase, pe lângă transhumanța până în Moravia, și transhumarea spre răsărit. Se știe, zice el, că «păstorii români au mers până în Crimeea și Caucaz, unii din ei stabilindu-se acolo, alții întorcându-se iar în munții noștri. I-a dus străvechiul îndemn spre pribegie și locurile bune de pășunat. S-au exercitat și influențe lingvistice», desigur reciproce. Confirmarea lui Pârvan apare în *Getica*, p. 747. Am văzut că la vest de Boristene exista un întreg trib trac, *Sardi*.

În ce privește străvechiul «îndemn spre pribegii», aș menționa și vechea opinie a arheologului francez L. Heuzy: «Deplasarea pentru Aromân nu este una din acele necesități care numai forțat să o suporte, ci o simplă nevoie a naturii sale; este propriu zis viața sa. Nu știm ce spirit schimbăcios și mobil l-a trecut prin vine. Deprins din soclul în care alții sunt ca și înrădăcinați, s-ar crede că de la turmele de oi și-a luat acest instinct, care, în fiecare an, îl face să suie munții, pentru ca mai pe urmă să-l coboare în regiunile de la șes» (*Le mont Olympe et l'Arcarnanie*, Paris 1966). Vorbea despre păstorii nomazi

din Arcarnania, Etolia și Olimp, cunoscuți de aproape.

În paranteză zis, acest instinct spre munți și apoi iar spre șes, mi se pare oarecum... romantic, aplicat la oameni. E însă la locul lui în ce privește oile, mânate de necesități nutritive, ori în ce privește renii, care *obligă* pe Laponi să-i urmeze în peregrinările lor, deloc romantice, după hrana cea de toate zilele. Pentru oameni era suficient și numai factorul economic drept motivare. Se vede însă că acest instinct, de astă dată cultural, e tot așa de puternic și la oameni, de vreme ce-i îndeamnă să ia nevoia materială de hrană drept «străvechi îndemn spre pribegie», necruțând nici un poet simbolist ca O. Densușianu, nici un arheolog sever ca Heuzy.

Nu cumva același «străvechi îndemn» m-a dus și pe mine cu gândul departe? Mă gândesc la neoneoliticul european (4.500-2.300) când, după cum scria P. Bosch-Gimpera, în *Les Indoeuropéens. Problèmes archéologiques*, Paris 1961, p. 157, despre unele deplasări, șocurile popoarelor stepelor contra extremității sud-orientale a teritoriului culturii Cucuteni-Tripolie au obligat grupele să se deplaseze în direcția estului, urmând calea stepei caspice pentru a câștiga, prin coridorul stepelor asiatice, frontiera chineză, unde se întâlnește, ca transplantată acolo, o ceramică pictată, asemănătoare celei din perioada de tranziție între culturile A și B de Cucuteni. E cultura *Yang-Chao*, în China, și această ceramică va exercita o influență până în neoliticul japonez. Această paralelă - punte peste milenii - posibil de imaginat, aș dori-o ca o sugestie pentru o viitoare amplă aprofundare din partea oamenilor noștri de știință.

Tot pentru cercetătorii noștri sugerez aprofundarea migrației Cimerienilor (Traci din nordul Mării Negre și de la Dunăre) și a Traco-Ilirilor, ajunși în sec. IX î.e.n. până în Mongolia interioară, în China, ca și în Indochina și Birmania. Într-adevăr, lucrările rigurose științifice ale lui R von Heine-Geldern (publicate în *Seculum* din München, 1951, *Die Tocharer und die Pontische Wandrung*) au stabilit că Cimerienii, Traco-Ilirii și unele triburi caucaziene (poate și tohariene) au ajuns până în China, obligând, în 771, pe Chinezii Chou să-și mute capitala de la Hao la Lo-Yang în Hanon, invazia cuprinzând și Mongolia, Indochina și Birmania. Heine-Geldern a reușit să identifice, prin date arheologice și izvoare chinezești, chiar traseul acestei expediții, armele, uneltele și podoabele folosite etc. Ar merita ca această ispravă cimeriană și tracă să fie popularizată și la noi. Ar fi interesantă și o paralelă între traseul cimeriano-trac și cel al marelui cărturar moldovean, spătarul Milescu, spre Chitai.

Tot ca sugestie - poate nu total lipsită de interes - ar fi efectuarea unei paralele între propensiunea densușiană păstorească până spre Pirenei și cea despre care vorbește Bosch-Gimpera: «În același timp (neoneolitic), elemente danubiene ajung în nordul Italiei, se infiltrează în cultura Remedello a câmpiei padane și își face simțită acțiunea lor asupra culturii grotelor (stratul II Arene Gandide) cu vasele cu gura pătrată, care se răspândesc în sud-estul Franței și pătrund în cultura pireneică a Cataloniei».

În ce privește transhumanța nord-dunăreană până în Rumelia și Pelo-

ponez, a se vedea Victor Păcală, *Monografia comunei Rășinari*, Sibiu 1915: «Păstorii ardeleni nu arareori tercând Dunărea în Bulgaria și Rumelia, vărsau prin Munții Balcani și chiar prin Macedonia și Peloponez»

Bosch-Gimpera, după ce amintește că tradiția se menține foarte pură în cursul dezvoltării sale la Butmir în Bosnia, la Cucuteni în Moldova, la Cernavodă în Dobrogea și la Gumelnița în câmpia Dunării, continuându-se spre sud în estul Bulgariei, scrie: «Prin Adriatica meridională, ceramica pictată danubiană ajunsese pe coasta dalmată și chiar în sudul Italiei și în Sicilia (cultura Malfetta), aducând spiralele sale până la Malta».

P. Laviosa-Zambotti arată că din zona dunăreană (cultura Vucedol, Banat) au trecut în Italia Proto-Latinii, care au întâlnit, în peregrinările lor de-a lungul Apeninilor - înainte de a coborî în Etruria și Lațiu și a întemeia cultura villanoviană - pe Ibero-Pireneeni culturii Remedello din nord, fără îndoială Ligurii istoriei, și că în epoca bronzului alte elemente indoeuropene din nordul balcanic trec Adriatica de jos, ca Proto-Italici, introducând dialectele osco-umbriene, întemeind civilizația apenină și trimițând ramificații în Italia Meridională și insulele Lipari.

Tot elemente transadriatice, venite la începutul epocii fierului, au jucat rolul de *aglutinați* pentru popoarele Italiei Meridionale și Siciliei, pentru Mesapici, Iapigi și Siculi (distincți de Sicanii din Sicilia, care ar fi iberici).

În legătură cu vechile culturi europene, din neolitic și de mai târziu, e de menționat că P. Bosch-Gimpera amintește că pe vremuri Kossina făcea din cultura lusaciană o civilizație ilirică septentrională și o numea «carpo-dacică», punând-o în legătură cu cultura popoarelor danubiene. Astăzi, slaviști din Polonia și din alte părți o revendică pentru ei, atitudine împotriva căreia știința obiectivă ar trebui să ia atitudine, inclusiv la noi.

Va continua

LA IZVOARELE ISTRULUI

de CONSTANTIN BĂRBULESCU

Continuare din numărul precedent

Astfel, prin iunie-iulie 1182 î.e.n., Ulise și soții săi au pornit cu corabia de la reședința lui Circe și, navigând numai cu ajutorul vântului și al cârmaciului, au ajuns, la apusul soarelui, «la capătul de ape, pe afundul Ocean», trecând pe la toate punctele a căror descriere este atribuită lui Circe (Bibl.26, X.665-711) și Ulise (Bibl.26, XI.1-35), incluse într-o zonă de cel mult 100 de km de la reședința Circei.

Dintre aceste puncte identificăm:

Okeanos (Oceanus) era un curs de apă pe care Homer îl considera «râul din care cu toții, noi zeii, ne tragem ființa» (Bibl.27, XXV.241). Era zeul și personificarea marilor ape, fiul lui Uranos și Gaea, considerat a fi cel mai mare dintre Titani; căsătorit cu Tethys, sora lui, au devenit părinții oceanidelor și ai altor fii.

Este posibil ca tradiția să fi păstrat amintirea imensului lac care, la finele terțiarului, se întindea prin locul actualei câmpii dintre Dunăre și Tisa, spre sud până la Torontal și pusta Deliblat, având un braț în partea de sud-est, ce ajungea până în zona deluroasă de lângă Baziaș. În urma puternicelor mișcări tectonice ce au avut loc în această zonă, lacul a dispărut, iar brațul dinspre Baziaș a devenit albia actualului fruviu Dunărea, denumit în antichitate *Okeanos* și apoi Danubiu.

Este de remarcat că primul afluent al Dunării, de pe teritoriul României de azi, este râul Nera, a cărui denumire se identifică cu a zeului marin Nereus, fiul lui *Okeanos* și Tethys, sugerând că este un afluent al acestui curs de apă.

Malul scund al Persefonei, fiica lui Zeus și a Demetrei, există și în zilele noastre între Valea Rilii - Pescari, pe o distanță de 29 km., sub denumirea de depresiunea Moldova Veche. După legendă, Persefona a fost răpită și a devenit soția lui Hades (Pluto) a cărui reședință se afla la capătul de sud al «Malului scund».

Lăcașul trist și umed (Bibl.26, X.697) era reședința lui Hades (Pluto), stăpânul lumii subpământene, similar strămoșului său Tartarus. Descriind această reședință, Apollonios din Rhodos spune: «În exterior, cu fața spre uscat, se cascadează o vâlcea umbroasă unde se afla peștera lui Hades,

năpădită de codri și de stânci» (Bibl.2, p.149). J.J.Ehrler o numește «Tartantes ori Gura de stâncă» (Bibl.20, pp.125,190 nota 161). Cunoscută în zilele noastre sub denumirea de *Peștera gaura cu Muscă*, la 3 km aval de localitatea Pescari, în dealul Cleanțu Mare, la o altitudine de 28 m deasupra apei Dunării, lungă de 254 m, fiind străbătută de un râu subteran, cu o temperatură interioară, vara și toamna, de 12-13, °C și o umiditate de 96-100 la sută, peștera s-a făcut remarcată și prin descoperirea unor urme de locuire preistorică (Bibl.20, p. 81), dar mai ales prin existența muștei columbace, un fel de tăun, veninoasă, care apare primăvara și, în stoluri, atacă vitele și chiar copiii. În legătură cu această muscă sau tăun am menționa legenda despre IO, fiica lui Inachus care, fugărită de un tăun uriaș, s-a refugiat până în Egipt, unde l-a născut pe Epaphus, ajuns conducătorul acelei țări, zeificat apoi sub denumirea de «Boul Apis» (Bibl.6, pp.211-212, Bibl.25, I.1-2, II.38, II.153).

Phriflegeton (Râul de Foc) pare să fie actualul râul Aliberg, care se varsă în Dunăre, lângă localitatea Pescari.

Stixul (Bibl.26, X.699), după spusele Circei era «un braț al apei», probabil unul din brațele fluviului care înconjoară actualul ostrov Decebal. Era considerat unul din fluviile Infernului, situație normală prin amplasarea lui în apropierea reședinței lui Hades. Se spune că acest «braț al apei» avea ape tulburi și noroioase.

Cocitul (Kokilos - râul tânguirilor) era considerat tot un fluviu al Infernului, cu aceleași ape tulburi și noroioase, situație normală din moment ce era constituit prin unirea celor două brațe (Stixul și Cocitul), mai ales în perioada viiturilor.

Stânca care stă la îmbucarea celor două râuri (Bibl.26, X.700-702) există și în zilele noastre. Este numită și «Stânca Babagai», denumirea ei reprezentând o preluare de la *Babagai* (Baba-mama/ Gaia), de această stâncă fiind legată legenda privind căsătoria lui Perseu cu Andromeda, păstrată de tradiție până în zilele noastre prin legenda din variantele turcești (Babacay), sârbești (Babo-caise) și românești (Babagai-a).

Testele desarte ale morților (Bibl.26, X.709). La Moldova Veche (Canalul Morii), la Moldova Nouă (pct. Ordele), între Moldova Veche-Pescari, între Moldova Veche-Măcești și la vest de valea Boșneagului din aceeași zonă, au fost identificate numeroase tumule și urne funerare din perioada culturilor Coțofeni-Vucedol (c.2.500 î.e.n.), cu o continuitate până în Hallstatul mijlociu și timpuriu (Bibl. 38/c, pp. 442-443), ceea ce îndreptățește denumirea dată acestei microzone de către Homer.

Jertfa (Bibl.26, X.703-711). Deși Circe i-a spus lui Ulise ca el singur să meargă la peștera lui Hades (Bibl.26, 696-697, 702), jertfa propriu zisă au realizat-o Evriloh (cumnatul lui Ulise) și Perimede (Bibl.26, XI.30-31). Faptul că Ulise a văzut și a discutat cu mulți cunoscuți care muriseră, înapoierea navigatorilor la ostrovul Aia, sosirea lui Circe împreună cu ajutoarele sale care au adus pâine, fripturi și vin roșu (produse alimentare caracteristice unei convalescențe), afirmația lui Ulise și în mod deosebit a lui Circe, care spune: «Voi merserăți în iad și așa murirăți de două ori, când alții mor o dată»

(Bibl.26, XI.869-910 și XII.20-27), vine să confirme că a avut loc un accident de navigație în urma căruia Ulise a fost grav rănit, ajungând în starea de transcendență (Bibl.41, pp. 166-168).

Atunci când, datorită îngrijirii lui Circe, Ulise și soții săi au fost apți pentru continuarea călătoriei, în noaptea premergătoare zilei de pornire, Circe l-a sfătuit pe Ulise asupra modului în care va putea evita pericolele ce urma să le întâmpine a doua zi.

Vom încerca să reconstituim această mult contestată etapă din călătoria lui Ulise, cu ajutorul datelor geografice, arheologice, mitografice. În linii generale, între Baziaș-Orșova, Dunărea are cursul printr-un defileu, având la malul stâng Munții Locvei cu o altitudine medie de 500 m. și Munții Almajului cu o medie de 700-900 m. altitudine, la malul drept (jugoslav) Munții Derianske Planina, cu media de 800 m. și Miroci Planina, cu o medie de 500-550 m.

Potrivit calculelor personale, această etapă a călătoriei a avut loc în una din primele zile ale primei decade din luna august 1182 î.e.n., când apele fluviului ating 50 la sută din cota maximă, iar soarele răsare între ora 05,02 -05,13, pornind de la *Ostrovlul Aia* (Kisiljevo), km. 1062, ora 05,30.

Interesant este că - întocmai ostrovului Aia (Cres) din Marea Adriatică, amplasat în imediata apropiere a insulei lui Eol, zeu al vânturilor - și în acest loc ostrovul Aia era în imediata apropiere a ostrovului unde șade «zâna dimineții» (Eos), o «mamă a vânturilor» (Boreas, Notus, Zephyrus etc.), respectiv ostrovul Kalinovac, existent între ostrovul Kisiljevo și malul românesc al Dunării.

Din acest punct și până la Pescari, panta albiei fluviului are cea mai mică valoare din întreg defileul (44m/km), lățimea fluviului este între 500-1.500 m., adâncimea apei între 7,5-17,5 m., explicând astfel denumirea de «Mare albastră» menționată de Homer (Bibl.26, XII.205). Folosind vâslele, corabia înainta cu o viteză de 0,575m/s.

În imediata apropiere, în aval de cele două ostroave, începea *Țara Hesperia* (Țara de apus). După mitografi, țara aparținea titanului Atlas, fiul titanului Ispetus și al lui Clymene, fiica lui Okeanos. În legătură cu țara lui Atlas, Diodor din Sicilia ne informează că la împărțirea ce a avut loc după moartea lui Hyperion, Atlas a primit ținutul de lângă Ocean. Locuitorilor țării sale li s-a spus Atlanți. Atlas a dat numele său celui mai înalt munte din țara lui (fapt ce pare să aibă legătură cu râul Atlas menționat de Herodot). Pe lângă mii de turme de oi cu lână fină, cirezi de boi și vaci, avea grădini minunate între care se remarcă aceea în care se afla pomul cu crengi și frunze de aur, păzită de un balaur uriaș (Ladon), pe care l-a ucis Hercule (Bibl.16, III.LX.1-5, III.LXI.4, Bibl.31, p. 123).

Prima așezare în țara lui Atlas, existentă și în zilele noastre, este *Pojajena*, km. 1055, ora 08,56. În acest loc săpăturile arheologice au identificat o așezare de tip neolitic (c. 5.000 î.e.n.) și altele din era noastră (Bibl.38/c, p. 449).

Moldova Veche, km 1.049, ora 11,53. Pe lângă mormintele menționate

anterior, aci au fost identificate urme de locuire din perioada culturilor Starcevo-Criș (c. 5.000 î.e.n.), Vattina (c. 1.600 î.e.n.) și feudal timpuriu (Bibl.38/c, pp.443-445). Caracteristicile zonei în care se află această așezare permit identificarea orașului cimmerician menționat de Homer (Bibl.26, II.17-25) în acest loc.

Ostrovul Decebal, km. 1.045, ora 12,22, este un ostrov lung de 8 km., cu o suprafață de 15 km. pătrați, a cărui formă triunghiulară îndreptățește denumirea de *Trinacria*, așa cum caracteristicile sale geografice (la nord-est terase cu înălțimi medii de 70 m., maxima de 105; altitudinea față de fluviu 3-33 m; dunele și nisipurile mișcătoare extinse pe aproape jumătate din suprafața sa; stabilirea cu certitudine că în acest ostrov cuprul apare în stare nativă din cele mai vechi timpuri) îndreptățesc localizarea vestitei insule regale Bazileia, «înaltă ca și tăiată cu cuțitul, ieșind din mare cu stânci roșii, cuprifere, albe dunele de nisip și negre, bogate în cupru și minereu de cupru». Existența izvorului cu apă dulce din acest ostrov pare să confirme legenda conform căreia izvorul a fost creat de Hercule atunci când a răpit merele de aur din insula sfântă a Gaei de lângă Muntele Atlas. Despre aceste mere se spune că constituiau un dar nupțial, tradiția locală preluând și păstrând până în zilele noastre obiceiul ca în cadrul ceremonialului de nuntă să poarte un steag împodobit, în vârf cu un măr (Bibl.2, p. 142; 5, p. 30, pl XII; p.33, pl.XIV;13, p. 953; 20, p.124 ș.a.)

Săpăturile arheologice de aci au scos la iveală piese din silex cu caracter microlitic, nivele ale culturilor Sălcuța (c.3.000 î.e.n.), Vucedol-Coțofeni (c. 2.500 î.e.n.), Gârla-Mare - Vattina (c. 1.600 î.e.n.), Hallstatt (c. 700 î.e.n.), în prezent nefiind locuit (Bibl. 38/c, p. 444; Bibl.15).

Pescari, km. 1.042, ora 13,34.

În perimetrul acestei așezări au fost identificate nivele de locuire atribuite etapei IV a culturii Schela Cladovei - Lepenski Vir (c. 6.000 î.e.n. (Bibl. 38/c, pp. 448-449). Tot aici există un complex de 11 peșteri din rândul cărora am menționat-o pe cea numită Gaura cu Muscă și vom completa menționând peșterile Gaura Chindiei II, renumită prin existența «picturilor» și impresiunilor palmare de pe pereții interiori atribuite culturii Schela Cladovei - Lepenski Vir (c. 8.000 î.e.n.) și a peșterii Gura Lucaviței, unde s-a descoperit o falangă digitală, într-un nivel de locuire paleolitică (Bibl. 38/c, p. 449).

După ce au trecut prin «cheile» dintre Pescari - Aliberg (6 km.), au pătruns în zona depresiunii Liubcova (18 km.), unde atât Apollonius cât și Homer menționează turmele de oi păstorite de Phaetusa și Lampetia, fiicele lui Apollo și ale ninfei Neaera (Nera ?) (Bibl.26, XII.176-189, Bibl.2, p. 142) - depresiune în incinta căreia se află dealul Căuniței (sat Gornea, comuna Sichevița, județul Caraș-Severin), situat la c. 500 m de malul stâng al fluviului, remarcat prin descoperirea - pe acest deal - a unei așezări vremelnice ce a fost atribuită musterianului (c. 100.000 - 40.000 î.e.n.) (Bibl.5, p. 80, pl.LXII și p. 194).

Liubcova, km.1.022, ora 15,16. Săpăturile arheologice au identificat în zona acestei localități două așezări de factura Starcevo-Criș (c. 5.500 î.e.n.),

aparținând culturilor Vinca-Turdaș (c. 4.500 î.e.n.), culturii bronzului (c. 2.500 î.e.n.), fortificații tip Vattina (c. 1.600 î.e.n.) și o așezare dacică (Bibl.38/c, p. 440).

Berzasca, km. 1.018, ora 15,36. Aci au fost identificate urme de locuire din eneolitic (Bibl.12, p. 26). Din acest punct și până la Greben (c. 18 km.) albia Dunării se îngustează din nou (500-700 m.), panta accentuată a talvegului - 400 m/km. -, prezența unor stânci submerse și temporar emerse, face ca mișcarea turbulentă a fluviului să fie și mai puternică (Bibl.23, pp. 279, 294), imprimând corabiei o viteză de 5,244 m/s.

Cozla, km. 1.013, ora 16,56. La est de așezare s-au găsit silexuri atribuite epocii neolitice (Bibl. 32/b, p. 37). Începând din acest loc, cursul fluviului se îndreaptă spre sud, pe o distanță de 14 km., pentru ca de la Greben să se îndrepte din nou spre nord, pe o distanță de 25 km., până la Plavișevița, constituind un unghi relativ ascuțit, cu o formă apropiată celei unui corn de taur.

Menționat din antichitate sub denumirea de «ultimul corn al lui Okeanos», «Cornul lui Hesperos» sau «Cornul Amaltheiei» în mai multe legende al căror fond istoric real poate fi edificat, dacă ținem seama de scrierile lui Diodor din Sicilia (Bibl.16, I.IV.3, III.LXVIII.1-6, III.LXIX.1-4, IV.XIV.1), Pausania (Bibl. 37, IX.16.1) și alții, care amintesc, printre altele, despre lupta dintre Achelous, fiul lui Okeanos, și Hercule, în timpul căreia, Hercule i-a frânt un corn rivalului său care luase înfățișarea unui taur. În urma victoriei, Hercule a obținut mâna Deianirei (Melite), cu care are ca fiu pe Hyllos, identificat ca fiind conducătorul unei părți dintre Feacii emigrați în sudul continentului...

Izlaz, km. 1.004, ora 16,10. Am remarcat acest punct numai pentru faptul că în fața stației de semafor, pe malul iugoslav, se află muntele Preastovac, înalt de 850 m, a cărui formă triunghiulară pare a aminti de *Trinachia*. Considerăm că în acest punct au fost puse în aplicare măsurile de prevenire împotriva sirenelor (Bibl.26, XII.241-249), așa cum fuseseră sfătuiți de Circe (Bibl.26, XII.50-76), reușind să continue călătoria.

Poreci, km. 998, ora 16,29. Un ostrov lung de 1,5 km, cu o suprafață de 0,6 km. pătrați, plasat în zona unde fluviul atinge o lățime de 2.250 m. Este menționat și de Apollonios din Rhodos ca o insulă unde «viersuitoarele sirene ce se trag din Achelous sortesc pieirii pe năierii care, vrăjiți de cântecele lor, aruncă parâmele pe țărmlu acela» (Bibl.2, p. 145).

Ostrovul Milanovac, situat în imediata apropiere a insulei Poreci, în fața orașului iugoslav Milanovac, acolo unde fluviul are o lățime de 1 km. Este posibil ca acest ostrov să fie menționat de către Apollonios din Rhodos sub denumirea de Anthemoesa (Bibl.2, p. 145) și tot el să reprezinte fosta insulă Hesperos din lacul Tritonis, în apropierea munților Ceraunici, lac despre care Diodor din Sicilia spune: «Se povestește că lacul Tritonis ar fi dispărut cu totul în urma unui cutremur, iar zăgazurile lui dinspre ocean ar fi fost rupte» (Bibl.16, III.LXII.4, III.LV.4, III.LXVIII.1-6, III.LXIX.1-4, III.LXX.1-5). Rezervația paleontologică - punctul fosilifer Svinița - repre-

zentată printr-o succesiune completă a depozitelor jurasic și a autohtonului danubian de calcare bogate în amoniți, belemiți și brahiopode bivalve (Bibl.30, p. 57), cum și mișcările tectonice ce au avut loc în această zonă, vin să confirme existența acestui lac, în acest loc.

Insula Hesperos din acest lac Tritonis este menționată și ca reședință temporară a amazoanelor pornite din Lybia (Egipt). Conduse de regina lor Myrina (Batia), pornind de aci amazoanele au năvălit în țara Atlanților au cucerit orașul acestora, *Cerne* (Orșova ?) și au continuat acțiunile lor rășboinice. După ce s-a căsătorit cu scitul Dardanos, în timpul luptelor cu scitul Sypilos și tracul Mopsos - localizate în în zona Mării Egee, ceea ce indică izgonirea amazoanelor din Sciția-Tracia - Myrina a fost ucisă, iar mormântul ei, după cum ne informează Homer, se află în apropierea Troiei.

Plavișevița, km. 977, ora 17, 33. De la ostrovul Plavișevița, albia fluviului se lărgește din nou, adâncimea apei scade, pe o distanță de 1 km. În aceste condiții, viteza de scurgere a apei și implicit cea de plutire a corabiei a scăzut simțitor. Clipocitul talazurilor care se auzeau în apropiere și ceața deasă i-a speriat pe soții lui Ulise, care, lăsând vâslele lungi, au determinat oprirea corabiei. Ulise a fost nevoit să-și încurajeze soții, ascunzându-le nenorocirea ce știa că va urma (Bibl.26, XII.152-154, 284-290).

(*Va urma*)

În memoria

Poetei Teresa Maria Moriglioni Drăgan

În martie

Sora mea, poeta a-nnoptat în paltini
prinsă-n veșnicie și-n altar de Cer,
rouă din aproape până-n depărtare
la hotar de gânduri cu năpraznic ger.

Pasărea luminii vrednicește-n taină
căutând cu râvnă apă de izvor.
Peste noaptea rece vine și se-așterne
mari tăceri de piatră și-un năpraznic dor.

Marieta SAVA-BURSUC

MĂRIREA, PETRECEREA ȘI DECĂDEREA MĂSCAȚILOR

În componența alaiurilor de Anul Nou (Capră, Cerb, Căiuți, Urs, Cocostârc, teatru haiducesc...) două prezențe sunt indispensabile, aproape fără excepție: *leader*-ul grupului (de regulă în uniformă militară) și *mascații*. Liderul are un rol important încă din perioada pregătirii alaiului și în special în zilele când se colindă (dă semnalul de începere și terminare a jocului, invită fata din casă la dans, încasează banii). Mascații (în sens de *urâții*, *moșnegii*, *uncheșii*, *căldărarii*, *dracii*) abia sunt luați în seamă și rareori primiți în casă.

Oare situația s-a petrecut de la început în acest mod?

Credem că nu, și vom încerca să argumentăm că inițial mascații au fost adevărații conducători ai grupurilor (în bună parte diferite de cele de azi), și aceasta încă din perioada arhaică. Demonstrația va folosi probe indirecte pentru că «izolați de ritul inițial și incluși în jocurile țărănești cu măști de Anul Nou, moșnegii devin în epoca feudală reprezentanți ai comicalului popular, echivalând cu măscăricii spectacolelor de burg» (1).

Dar în spatele *urâților* de azi putem descoperi imaginea ancestrală a băștinașilor geto-daci, așa cum îi descria Ovidiu («Glas sălbatic, fața cruntă, lui Mart imagine vie, Cu pletele, cu barba de fier neatinsă...») sau cum îi rețin unele producții folclorice, ca descântecetele, în care «se face, adeseori, amintire de o ființă necunoscută epocelor posterioare, de un om sălbatic, de regulă, mare, păros:... Cu ochii înholbați, Cu dinții mari colțați, Cu obrazu mare, Cu căutătura înfiorătoare» (2). Așadar, nimic comic ci, dimpotrivă, o prezență terifiantă care se cere cel puțin respectată, mai ales că Geții considerau (după Pârvan) veșmintele respingătoare ca semn de amenințare. În fruntea alaiurilor de tip dionisiac, caracteristice și spațiului carpato-dunărean, mascați în acest fel, liderii nu puteau trezi în sufletul privitorilor decât frică.

Apoi, culoarea neagră, specifică acestor măști, face trimiterea până la legendarul Negru-Vodă și la atributul *negru* dat țărilor românești: «numirile de Kara Vlahia și Kara Bogdania, date Țării Românești și, respectiv, Moldovei, își au rădăcinile în aceeași imagine a unor țări întunecate (Kara = negru) de umbra codrilor de nepătruns» (3), astfel că «Negru Vodă este personificarea originilor la *Negrii-Români* din *Vlachia neagră*» (4). Se mai poate adăuga

că «marca Basarabilor, din cauza elementului fonetic *arab*, trebuie să fi fost un cap negru, adică un cap de arap» (5), pentru a trage concluzia că cel îmbrăcat (și mascat) în negru putea fi privit ca un conducător al grupului de inițiați sosiți să vestească schimbarea anului.

Să nu uităm că denumirea populară a lunii decembrie este *Andrea*, *Indrea*, ceea ce înseamnă «luna omului», adică a moșilor, căci «îndesoebi în cultul morților, rolul moșilor a căpătat forme deosebit de caracteristice în folclorul român, fiind marcat de toate sărbătorile calendaristice de peste an, numite *moșii*» (6). Timpul de 12 zile al sărbătorilor de iarnă fiind, în concepția poporului, prielnic revenirii spiritului celor dispăruți - în imaginea *moșului* putem descoperi eroul mitic, exemplar pentru comunitate, primit și privit de către membrii acesteia cu venerație și așezat la loc de cinste, pentru că satele «cuprindeau numai rude, toți locuitorii unui sat scoborându-se din același strămoș, al cărui pământ se chema moșia lui și al cărui nume se pomenea în numele satului și în numele fiecărui membru» (7). În satul de acest tip, petrecerea mascaților ar fi putut continua mult timp.

Dar, au apărut elemente noi, suficient de impresionante pentru a fi atrase în componența alaiurilor sărbătorești de Anul Nou. Bandini, care vizitează Iașul pe vremea lui Vasile Lupu, arată că locuitorii erau foarte amestecați (Români, Unguri, Armeni, Greci, Bulgari, Albanezi, Turci, Tătari, Poloni, Ruși, Sași, Muscali, Italieni), iar un călător francez de după 1.800 vedea în București un «amalgam cu neputință de definit de popoare răsăritene», ceea ce îl putea conduce pe N. Ralea la concluzia că «multiplicitatea raselor și influențelor care au plămădit poporul de azi a fost mai mare ca oriunde. S-a zis că aici a fost coridorul de circulație între Orient și Occident. Dacă în altă parte combinația de rase n-a avut loc decât la formarea poporului, aici chiar și după aceea teritoriul a fost rând pe rând invadat pacific sau rășboinic de Slavi, Turci, Greci, Tătari, Ruși, Poloni, Evrei, Armeni etc. etc» (8). Până a fi asimilate, elementele eterogene amintite au fost imitate în ceea ce aveau mai ciudat și aceasta tocmai cu ocazia sărbătorilor de iarnă.

Se mai adaugă gărzile domnești, alcătuite «întâi din Unguri, pe urmă, sub Ieremia Movilă, din Polonii lui Ioan Potochi, apoi din Dalmatini și Uscoci, pe vremea lui Gașpar Grațiani» (9), ca și petrecerile de la aceleași înalte culturi: «Și boierimea a doo țări nuntiră trei săptămâni cu mare pofăli și podoabe și cu feluri de feluri de muzice și de pelivăanii de mirare în târgu la Iași» (10), care oferă noi elemente demne de imitat, pentru că trezeau curiozitatea.

În plus, au mai apărut schimbări și în spiritul comunității. De la mentalitatea arhaică, iubitoare de senzații vii și puternice până la obiceiul ca domnul să fie *frumos* (11), distanțarea este evidentă și justifică trecerea în fruntea alaiurilor a *frumoșilor* ce vor fi priviți cu admirație.

Așadar, și în funcția de lider al alaiului de Anul Nou vom asista la o trecere de la prezența înfricoșătoare, impresionantă sau doar ciudată și curioasă la cea frumoasă, primele elemente migrând spre comic și grotesc, ultimul cunoscând însă și o elevație morală, pe lângă latura estetică, și trecând în

frunte, la propriu și la figurat. La aceasta a ajutat mult aura costumului nobiliar și militar, păstrată mult timp în diferite medii, influență de sorginte bizantină, dar și dorința firească de modernizare, pe măsură ce sensul inițial cultic al prezenței mascaților s-a pierdut tot mai mult. Făcând o comparație cu basmul (12), s-ar putea crede că evoluția liderului actual ar putea continua. Pe alocuri, în repertoriul teatrului folcloric, a apărut deja o piesă de inspirație cosmică.

Dar mascații? Și în privința lor «evoluția» e posibilă, făcându-și deja simțită prezența, printre ei, unele personaje exotice din filme.

Și totuși, numeroase nume de familie, ca Negrea, Negreanu, Negreață, Negrescu, Negri, Negricioiu, Negrii, Negrilă, Negrilescu, Negrioiu, Negroiu, Negru, Negruț, Negruzzi, Negry (13) și tot atâtea toponime, unele cu semnificație antroponimică: Neagra Broștenilor, Neagra Părului, Neagra Șarului, Negreni, Negrești (14) pot sta mărturie că semnificațiile primare ale mascaților și realitatea care le-a dat naștere nu au dispărut cu totul.

NOTE

1. *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, 1979, p. 840.
2. N. Densușianu, *Dacia preistorică*, 1913, p. 21.
3. P. Petrescu, *Arcade în timp*, 1983, p. 15.
4. D. Onciul, *Originile Principatelor Române*, 1899, p. 32.
5. B. P. Hasdeu, *Etymologium Magnum Romaniae*, 1970, II, p. 306.
6. R. Vulcanescu, *Măștile populare*, p. 163.
7. N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, 1920, p. 10.
8. *Între două lumi*, 1943, p. 79.
9. N. Iorga, *op. cit.*, p. 288.
10. Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, cap. XII.
11. N. Iorga, *op. cit.*, p. 138.
12. O. Bârlea, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, 1976, p. 45.
13. Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, 1983, pp. 329-330.
14. Idem, *Toponimia românească*, 1963, pp. 116-117.

Redacția mulțumește colaboratorilor pentru materialele trimise și recomandă ca articolele să fie clare, concise, cu material ilustrativ. Fiecare autor își asumă responsabilitatea ipotezelor enunțate și a exactității datelor.

Întrucât revista Noi Tracii a devenit organ al Centrului European de Studii Trace, articolele pot fi trimise și în limbi de largă circulație - engleză, franceză, germană, spaniolă, italiană.

Colaboratorii din România pot trimite manuscrisele dactilografiate și atent corectate și la adresa: Ion Coja, Căsuța poștală 73-17, București.

Opinii și comentarii

PE MARGINEA ARTICOLULUI «DE LA PREISTORIE LA ISTORIE» de V. OGHINĂ

Comentarii cu privire la opiniile geologului Răzvan Givulescu, publicate în revista «Noi Tracii», nr. 130, septembrie 1985, p. 32.

În articolul *De la preistorie la istorie* s-au expus pe scurt rezultatele unor cercetări cu privire la începutul vieții umane pe continentul Europa, punând în valoare informații ce vin din antichitate și care n-au fost folosite încă de oamenii de știință până acum.

Concluziile la care s-a ajuns diferă foarte mult de tot ce s-a scris până acum în legătură cu acest subiect. Chiar premisele istoriei universale se pun în discuție.

Una din principalele concluzii la care s-a ajuns este că rasa albă umană ar fi originară din arcul carpatic de pe teritoriul României, descinzând din națiunea carpato-atlantidică

O altă concluzie de importanță majoră științifică este vechimea omului în Europa și pe pământul României, care, după dovezile folosite, ar fi de aproximativ 3-4 milioane de ani în arcul carpatic și de cca 32.000 de ani pe văile joase și pe câmpii.

Primul stat centralizat pe teritoriul României ar fi Imperiul Pelasg, ce se datează după aceleași informații vechi la cca 32.000 de ani și nu pe la mijlocul neoliticului, așa cum se știe astăzi.

După cum se vede, concluziile articolului citat reformează întreaga istorie de început a omenirii. În cadrul acestor cercetări au fost atinse atât cunoștințele geologice despre evoluția globului pământesc, cât și cunoștințele arheologice.

Un răspuns constructiv la toate chestiunile ridicate prin acel articol nu se poate da pe baza cunoștințelor actuale, pe care le contrazice, ci vor trebui întreprinse cercetări noi, pornind de la aceleași documente folosite de autor.

După această succintă introducere, să trecem la un scurt comentariu cu privire la opiniile geologului Răzvan Givulescu, despre exactitatea unor date geologice cunoscute astăzi.

Datele păstrate în marile temple ale antichității au reputația de a fi

rezultatul unor observații directe, îndelungate și păstrate cu strășnicie peste milenii, asemenea cronicilor unor martori oculari competenți în materie. Acesta este un argument tare și merită să i se acorde creditul cuvenit.

1. Metodele de datare folosite în geologie și arheologie pornesc de la anumite premise ipotetice foarte greu de verificat. De aici provin diferențe mari de datare și concluzii relative.

Potrivit cu concepțiile de până acum, era cuaternară ar fi început acum 600.000 de ani. Arheologii au socotit că viața umană ar fi apărut la începutul erei cuaternare, în paleoliticul inferior, acum 1.000.000 de ani. După cele mai recente evaluări, cuaternarul ar avea vechimea de 3,1 milioane ani.

Arheologii au descoperit în era cuaternară patru glaciațiuni alternând trei interglaciațiuni. Glaciațiunilor li s-a dat nume după localitățile unde au fost identificate, astfel: Günz, veche de 600.000 de ani, Mindel, veche de 400.000 - 300.000 de ani, Riss, veche de 200.000 de ani și Würm, veche de 75.000 - 10.000 de ani.

Variația temperaturii pe unele părți ale scoarței pământului de la o climă caldă la alta rece este consecința mișcării precesionale a axei polilor pământului, care are o înclinare de circa 23° față de perpendiculara pe planul eliptic ce trece prin centrul de greutate al pământului. Din această cauză capetele axei polilor efectuează o mișcare circulară de 360° în 25.980 de ani, în jurul acelei perpendiculare. Temperatura heliotermică medie seculară variază în tot acest timp după o curbă sinusoidală de la plus 10° C la minus 10° C pentru fâșia de pământ cuprinsă între paralelele $45\text{-}50^\circ$ N.

În cuaternar, a cărei vechime socotită după ultimele evaluări la 3,1 milioane ani, ar fi trebuit să existe: $3.100.000 \div 26.000 = 118$ glaciațiuni, din care geologii și arheologii cunosc doar patru. Raportul $4 / 118$ reprezintă gradul de cunoaștere a învățaților din vremea noastră despre realitățile din trecutul îndepărtat al uscatului și al vieții umane. Cu astfel de rezultate poate un om de știință din vremea noastră să se declare mulțumit fără să depună noi eforturi pentru aprofundarea cunoștințelor?

De asemenea, nu trebuie să ne închipuim că în perioadele reci, numite glaciațiuni, ar fi existat o climă polară lipsită de floră și faună, deoarece temperatura medie în aceste perioade ar putea să fie de minus $30 - 35^\circ$ C iarna și $20\text{-}25^\circ$ C vara. Aceste considerațiuni sunt confirmate de descoperirile arheologice care atestă continuitatea vieții umane pe paralela 45° N timp de 1.000.000 de ani. În Elveția există și în vremea noastră ghețuri la altitudini de peste 3.000 m.

Cât de precise sunt părerile oamenilor de știință este suficient să ne gândim cât de mult au evoluat ele de la începutul secolului nostru, încât puține mai sunt valabile astăzi.

Pitagora ne face cunoscută legea naturală de imergență și emergență alternativă a continentelor. În articolul *De la preistorie la istorie* am expus dovezi veridice despre imergența continentului Lemuria, despre emergența și imergența Atlantidei și emergența continentului Europa, care confirmă pe deplin cunoștințele lui Pitagora.

Unii învățați contemporani au emis o teorie prin care vor să demonstreze o altă realitate, aceea a migrațiunii continentelor. Dar această teorie nu neglijează numai interdependența dintre uscat și viața umană, ci intră în conflict cu legile mecanicii. Uscatul are o densitate de 2,5 - 3 ori mai mare decât a apei și dacă ar fi concentrat într-o singură parte a pământului, cum este ridicat deasupra nivelului mării cu sute de m., ar produce o putere centrifugă sau un moment de inerție excentric de o mărime ce ar putea să deregleze grav mișcarea de rotație a pământului, cu consecințe ce se pot prevedea.

2. După cunoștințele lui Pitagora, viața umană ar fi apărut în urmă cu șase cicluri interdiluviane, având fiecare o vechime de 3-4 milioane de ani, deci acum 20-24 milioane de ani. Vechimea vieții umane, după aceleași date, pe continentele Lemuria și Atlantida ar fi de circa 6-8 milioane de ani. Arheologii afirmă că viața umană a apărut acum 1.000.000 de ani în Europa. Cele mai vechi descoperiri arheologice se află pe văi și pe terase înalte, la altitudinea de peste 250 m, situate desigur pe insulele formate din principalele masive muntoase, cunoscute și astăzi, înainte de ieșirea Europei din apă, ce fac parte din așa zisa cultură de prund, situate pe malul râurilor și pe țărmul vechilor mări.

3. Învățații sunt de părere că diluviile au drept cauză topirea zăpezilor și a ghețarilor la trecerea de la o perioadă rece la cea caldă. Această părere este doar aparent verosimilă. În fond ea este cu totul eronată, pentru simplul motiv că trecerea de la o perioadă rece la una caldă se efectuează foarte lent și pe măsură ce se topesc zăpezile și ghețarii într-o parte a pământului se extind în aceeași măsură în partea opusă. În aceste condiții cantitatea de zăpadă și de gheață ce formează o calotă polară ar fi constantă și tot constantă ar rămâne și cantitatea de apă a mărilor și oceanelor.

4. O altă lege cunoscută de Pitagora este că fiecare ciclu interdiluvian aduce predominarea unei noi și mari rase umane. Și această lege este confirmată de realitate. Rasa albă europeană este în adevăr o mare națiune, care deține un rol predominant în lume.

Din comentariile de până acum se constată că în adevăr Pitagora avea cunoștințe precise și exacte despre evoluția globului pământesc și a evoluției vieții umane.

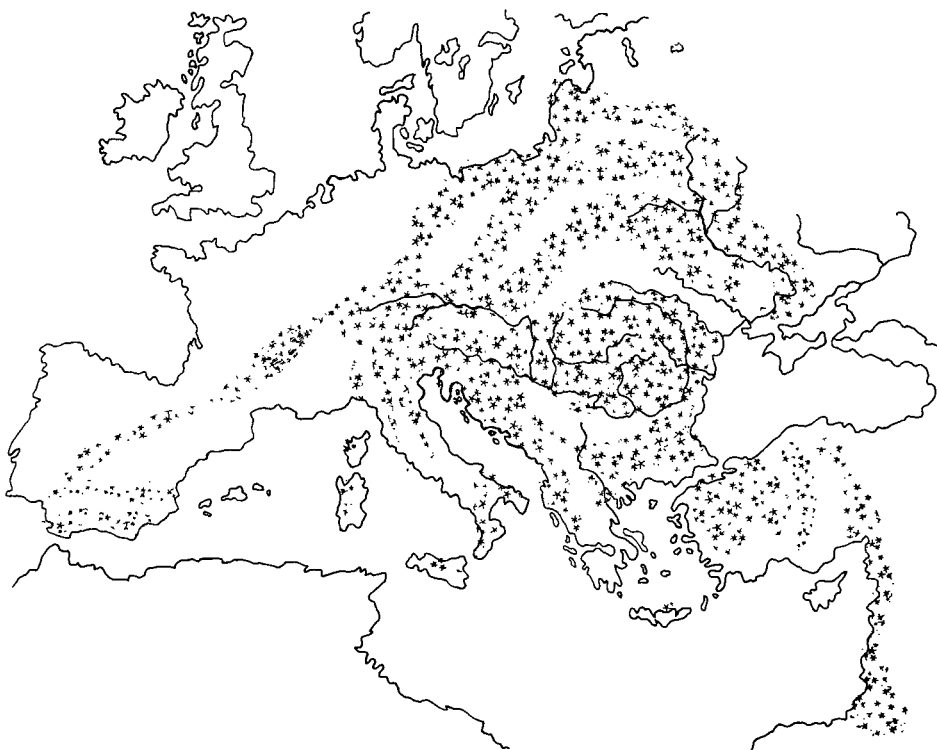
Se mai constată că opiniile geologului R. Givulescu cu privire la unele date geologice cuprinse în articolul *De la preistorie la istorie* sunt susceptibile de remaniere.

Articolul suscitât trebuie examinat în ansamblul lui, pentru a se aprecia aportul științific adus în vederea elaborării unei scheme cadru noi, conform căreia ar fi avut loc evoluția umană pe continentul european și în special pe pământul României, cum și prezentarea strămoșilor neamului românesc într-o lumină nouă, mai apropiată de adevăr.

Numai cunoașterea întregului conduce la descoperirea adevărului.

V. OGHINĂ

SPAȚIUL TRACIC

«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

Hristache Tatu-Hațeg, <i>O străveche fortificație în Munții Țarcului</i>	1
Aurel Stoicanu, <i>Limba română - mamă a latinei. Ipoteză în subsidiar</i>	4
Constantin Bărbulescu, <i>La izvoarele Istrului</i>	12
M. Șava-Bursuc, <i>În martie</i>	17
<i>Mărirea, petrecerea și decăderea mășcașilor</i>	18
V. Oghină, <i>Pe marginea articolului «De la preistorie la istorie»</i>	21

NOI TRACII

Redacția: Via Larga, 11 - Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto

Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78

Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)